

KEJT MORTON

*Kuća
u Rivertonu*

Prevela
Branislava Radević-Stojiljković

■ Laguna ■

Naslov originala

Kate Morton

THE HOUSE AT RIVERTON

Copyright © Kate Morton, 2006

Translation copyright © 2022 za srpsko izdanje, LAGUNA

Devinu, koji me drži za ruku na rolerkosteru

SADRŽAJ

PRVI DEO

<i>Uskomešani duhovi</i>	.11
<i>Salon</i>	.16
<i>Dečja soba</i>	.26
<i>U iščekivanju resitala</i>	.49
<i>Sve ono dobro</i>	.65
<i>Ulica Safronhaj</i>	.82
<i>Na zapadu</i>	.95
<i>Dok se ne sretnemo ponovo</i>	.121

DRUGI DEO

<i>Dvanaesti jul</i>	.147
<i>Ikarov pad</i>	.164
<i>Fotografija</i>	.188
<i>Bankari</i>	.201
<i>Večera</i>	.221
<i>Odgovarajući muž</i>	.244
<i>Bal i posle bala</i>	.266

TREĆI DEO

<i>Hvatanje leptira</i>	283
<i>Niz zečju rupu</i>	306
<i>U dubinama</i>	322
<i>Uskrsnuće</i>	343
<i>Izbor</i>	360

ČETVRTI DEO

<i>Hanina priča</i>	375
<i>Početak kraja</i>	428
<i>Ponovo u Rivertonu</i>	439
<i>Iskliznuće iz vremena</i>	461
<i>Kraj</i>	468
<i>Traka</i>	469
<i>Hanino pismo</i>	487
<i>Izjave zahvalnosti</i>	489
<i>Autorkina beleška</i>	491

PRVI DEO

Uskomešani duhovi

Prošlog novembra imala sam noćnu moru.

Bila je 1924. i ponovo sam bila u Rivertonu. Sva vrata su bila širom otvorena, svila se nadimala na letnjem povetarcu. Orkestar smešten visoko na brdu, ispod prastarog javora, violine su lenjo gudile na toploti. U vazduhu su odzvanjali zvonak smeh i cilik kristala, a nebo je imalo onu plavu boju za koju smo mislili da ju je rat zauvek uništio. Jedan livrejisani sluga, otmen u crnom i belom, sipao je šampanjac u čašu na vrhu piramide od čaša i svi su tapšali, oduševljeni tim raskošnim rasipanjem.

Videla sam sebe, onako kako vidimo sebe u snovima, kako se krećem među gostima. Kretala sam se sporo, mnogo sporije nego što se krećemo u stvarnom životu, i ostale videla kao izmaglicu od svile i šljokica.

Tražila sam nekoga.

A onda se slika promenila i bila sam blizu kuće, samo što to nije bio letnjikovac u Rivertonu – nikako nije mogao biti. Pređa mnogom nije bila blistava nova zgrada koju je Tedi projektovao, već neka stara građevina sa zidovima obraslim bršljanom koji se uvijao i prodirao kroz prozore, davio stubove.

Neko me je zvao. Neka žena čiji sam glas prepoznala, odnekud iza zgrade, sa ruba jezera. Pošla sam niz padinu, ruke mi je dodirivala najviša trska. Prilika je čučala na obali.

Bila je to Hana, u venčanici spređa isprskanoj blatom, s blatnjavim ukrasnim ružama. Podigla je pogled ka meni, s licem čije je bledilo izranjalo iz senke. Od njenog glasa sledila mi se krv u žilama. „Stigla si prekasno.“ Pokazala je na moje ruke. „Stigla si prekasno.“

Spustila sam pogled na svoje ruke, mlade ruke prekrivene tamnim rečnim glibom, i u njima ukočeno, hladno telo mrtvog psa lisičara.

Znam, naravno, šta mi je izazvalo taj košmar. Pismo od one žene što snima filmove. Ne dobijam mnogo pisama u poslednje vreme: tek poneku razglednicu od revnosnih prijatelja na odmoru, ravnodušne izveštaje iz banke u kojoj imam račun sa ušteđevinom, pozive na krštenja dece čiji roditelji, na moje iznenađenje, više nisu deca.

Ursulino pismo je stiglo u utorak ujutru krajem novembra i Silvija ga je donela kad je ušla da mi namesti krevet. Podigla je markantne obrve i mahнула kovertom.

„Danas ima pošte. Sudeći po markici, iz Sjedinjenih Država. Možda od vašeg unuka?“ Izvila je levu obrvu – kao upitnik – a glas joj je bio tek promukli šapat. „To je stvarno strašno. Strašno. A tako fin mladić.“

Dok je Silvija coktala jezikom, zahvalila sam joj za pismo. Draga mi je Silvija. Ona je jedna od malobrojnih koji su u stanju da vide iza bora na mom licu, dvadesetogodišnju devojkicu koja živi u meni. No bez obzira na to, odbila sam da me uvuče u razgovor o Markusu.

Zamolila sam je da razmakne zavese pa je napučila usne pre nego što je prešla na drugu svoju omiljenu temu: kakvo je vreme, hoće li možda biti snega za Božić, kakvu će katastrofu

to izazvati kod artritčnih stanovnika. Odgovarala sam kad je to bilo potrebno, ali u mislima sam se bavila kovertom u krilu, čudeći se energičnom rukopisu, stranim markicama, omekšalim ivicama koje su svedočile o njegovim dugim mukama.

„Nego, hoćete li da vam ga ja pročitam?“, kazala je Silvija tresući jastuk poslednji put, puna nade. „Da ne zamarate oči?“

„Ne hvala. Ali možda biste mogli da mi dodate naočari?“

Kad je otišla, pošto je obećala da će se vratiti da mi pomogne da se obučem, kada završi sa obilaskom, izvadila sam pismo iz koverta, onako drhtavim rukama, pitajući se da li konačno dolazi kući.

Ali pismo nije bilo od Markusa. Poslala ga je neka mlada žena koja snima film o prošlosti. Želela je da pogledam njene filmske setove, da se prisetim nekih davnih stvari i davnih mesta. Kao da nisam provela ceo život pretvarajući se da sam zaboravila.

Ignorisala sam pismo. Presavila sam ga mirno i pažljivo, i stavila u knjigu koju sam davno prestala da čitam. A onda sam odahnula. Nije to bio prvi put da me podsećaju na ono što se desilo u Rivertonu, na Robija i sestre Hartford. Jednom sam videla kraj nekog dokumentarca na televiziji, koji je Rut gledala, nešto o ratnim pesnicima. Kad je Robijevo lice ispunilo ekran, i njegovo ime u dnu, ispisano nekim skromnim slovima, naježila mi se koža. Ali ništa se nije dogodilo. Rut se nije lecnula, narator je nastavio, a ja sam i dalje brisala tanjire od večere.

Drugi put, dok sam čitala novine, pogled mi je privuklo poznato ime u najavi televizijskog programa, za neku emisiju u čast proslave sedamdeset godina britanskog filma. Zabeležila sam vreme emitovanja, uzbuđenog srca, pitajući se da li da se usudim da gledam. Na kraju sam zaspala pre nego što se emisija završila. U njoj je bilo vrlo malo o Emelin. Nekoliko novinskih fotografija, od kojih nijedna nije prikazala njenu pravu lepotu, i odlomak iz jednog od njenih nemih filmova, *Venerina afera*, u kojem je izgledala čudno: upalih obraza, trzavih pokreta kao

u marionete. Nije bilo pominjanja drugih filmova, onih koji su pretili da dignu veliku prašinu. Valjda danas ne polažu mnogo na promiskuitet i slobodno ponašanje.

Međutim, mada sam se i prethodno susretala s takvim uspomenama, Ursulino pismo je bilo drugačije. Prvi put za sedamdeset godina neko je povezo *mene* sa tim događajima, neko se setio da je u Rivertonu toga leta bila i jedna mlada žena po imenu Grejs Rivs. Zbog toga sam se osetila nekako ranjivom, izdvojenom. Krivom.

Ne. Bila sam nepokolebljiva. Pismo će ostati bez odgovora.

Pa sam tako i postupila.

Ali počelo je da se dešava nešto čudno. Kroz pukotine su počele da se iskradaju uspomene sklonjene van domašaja, u tamne kutove moga uma. Slike su izronile same od sebe, savršene. Kao da odonda nije prošao čitav život. A onda, nakon obazrivih kapi, poplava. Čitavi razgovori, iz reči u reč, iz nijanse u nijansu, čitave scene su mi se odigravale u mislima kao da gledam film.

Iznenadila sam samu sebe. Dok su mi sećanja na skorije vreme bila sva u rupama, kao da su ih izjeli moljci, daleka prošlost mi je bila oštra i jasna. U poslednje vreme mi dolaze često, ti duhovi iz prošlosti, a ja sam iznenađena što mi ne smetaju mnogo. Ni blizu onoliko koliko sam pretpostavljala da bi mi smetali. I zaista, sablasti od kojih sam bežala celoga života gotovo da su mi postale uteha, nešto što mi je dobrodošlo, što iščekujem, poput neke od onih serija o kojima Silvija stalno priča i žuri da završi obilazak kako bi mogla da ih gleda u glavnoj dvorani. Valjda sam zaboravila da među mračnim uspomenama ima i svetlih.

Kad je, prošle nedelje, stiglo i drugo pismo, pisano istim onim energičnim rukopisom na istom mekom papiru, znala sam da ću reći „da“, da ću pogledati filmske setove. Bila sam radoznala, a već dugo nisam bila osetila znatiželju. Kad imaš

devedeset osam godina, ne ostaje mnogo za radoznalost, ali želela sam da upoznam tu Ursulu Rajan, koja planira da ih sve ponovo vrati u život, koja je strasno zainteresovana za njihovu priču.

I tako, napisala sam joj pismo, dala Silviji da ga pošalje i dogovorile smo se da se sretnemo.

Salon

Moja kosa, oduvek bleđa, sad je bela kao sirova svila i vrlo, vrlo duga. I fina je, čini se svakog dana sve finija. To je jedino zbog čega sam sujetna – sam bog zna da inače nemam mnogo razloga za taštinu. Više ne. Dugo imam istu frizuru, još od 1989. Zaista imam sreće što Silvija voli da me češlja, i to nežno; da mi iz dana u dan plete pletenice. To ne spada u opis njenog posla i veoma sam joj zahvalna. Moram upamtiti da joj to i kažem.

Jutros sam propustila šansu, bila sam previše uzbuđena. Kad mi je Silvija donela sok, jedva da sam ga popila. Ona nit usplahirene energije koja me je cele nedelje prožimala, preko noći se uvezala u čvor. Pomogla mi je da obučem novu haljinu boje breskve – onu koju mi je Rut kupila za Božić – a umesto papuča obula sam cipele za napolje, koje obično čame u ormaru. Koža je bila čvrsta i Silvija je morala da gura da bi me obula, ali to je cena ugleda. Suviše sam stara da bih učila nove običaje i ne mogu da prihvatim sklonost mlađih stanovnika da i napolju nose papuče.

Šminka mi je vratila malo života u obraze, ali pazila sam da Silvija ne pretera. Vodim računa o tome da ne izgledam kao pogrebnička manekenka. Nije potrebno mnogo rumenila da se poremeti ravnoteža pošto sam tako bleđa i sitna.

Uz izvestan napor stavila sam oko vrata zlatni lanac s medaljonom, čija je elegancija devetnaestog veka bila u neskladu s mojom jednostavnom, praktičnom odećom. Namestila sam ga i zapitala se šta će Rut pomisliti kad bude videla.

Pogled mi je pao na mali srebrni okvir na toaletnom stolu. Fotografija s mog venčanja. Bila bih zadovoljna i da je nema tu – taj brak je bio tako davno i tako kratkog veka, s jadnim Džonom – ali to je moj ustupak Rut. Mislim da joj prija da zamišlja kako čeznem za njim.

Silvija mi je pomogla da odem u salon – i dalje ga tako neprimereno zovu – gde se služi doručak i gde treba da čekam Rut, koja je pristala (iako je smatrala da to nije razborito, tako je rekla) da me odveze u Studio Šeperton. Silvija me je ostavila samu za stolom u uglu i donela mi čašu soka, a onda sam ponovo pročitala Ursulino pismo.

Rut je stigla tačno u pola devet. Koliko god da je gajila sumnje u mudrost te ekskurzije, bila je, kao i uvek, neizlečivo tačna. Čula sam da tvrde kako deca rođena u stresna vremena nikad ne uspeju da se otresu utiska nevolje, i Rut, dete drugog rata, potvrđuje to pravilo. Toliko različita od Silvije, samo petnaest godina mlađa, stalno zabrinuta i uzbuđena, u tesnim suknjama, smeje se preglasno i menja boju kose kad god promeni „dečka“.

Toga jutra, Rut je ušla u prostoriju dobro obučena, besprekorno doterana, ali kruća od stuba ograde.

„Dobro jutro, mama“, kazala je i hladnim usnama okrnula moj obraz. „Jesi li već doručkovala?“ Pogledala je u polupraznu čašu ispred mene. „Nadam se da si uzela nešto više od toga. Najverovatnije ćemo upasti u prepodnevnu saobraćajnu gužvu pa nećemo imati vremena da se zaustavljamo da nešto uzmemo.“ Pogledala je na sat. „Hoćeš li u toalet?“

Odmahnula sam glavom i zapitala se kad sam postala dete.

„Stavila si očev medaljon; nisam ga videla već čitavu večnost.“ Pružila je ruku da ga bolje namesti, klimajući glavom sa odobravanjem. „Imao je ukusa, zar ne?“

Složila sam se, dirnuta time kako veoma mladi ljudi bespogovorno veruju u male neistine koje im kažeš. Preplavio me je talas naklonosti prema mojoj nakostrešenoj kćeri i brzo potisnuo staru roditeljsku grižu savesti koja izbije na površinu kad god vidim njeno brižno lice.

Uzela me je podruku, a u drugu ruku mi je stavila štap. Mnogi drugi radije koriste hodalice ili one motorizovane stolice, ali ja sam i dalje zadovoljna svojim štapom, držim se svojih navika i ne vidim razloga da ih menjam.

Ona je dobra devojka, moja Rut – solidna i pouzdana. Toga dana se obukla formalno, kao da ide advokatu ili lekaru. Zнала sam da će se tako obući. Želela je da ostavi dobar utisak, da pokaže toj ženi što se bavi filmom kako nije važno šta je njena majka možda uradila u prošlosti, da je ona, Rut Bredli Makort, ugledna žena iz srednje klase, eto tako.

Neko vreme vozile smo se ćuteći, a onda je Rut upalila radio. Imala je prste starice, oteklih zglavaka, preko kojih je na silu navukla prstenje toga jutra. Neobično je videti kako ti ćerka stari. Onda sam pogledala u svoje ruke, sklopljene u krilu. Ruke tako zauzete u prošlosti, ruke koje su obavljale i fizičke i složene poslove, sad sive, mlitave i inertne. Rut je konačno našla program s klasičnom muzikom. Spiker je neko vreme, prilično besmisleno, govorio o tome kako je proveo vikend, a onda je počela Šopenova muzika. Pukom slučajnošću, naravno, baš toga dana je trebalo da čujem Valcer u cis-molu.

Rut je zaustavila kola ispred nekoliko ogromnih belih zgrada, četvrtastih kao avionski hangari. Ugasila je motor i za trenutak ostala da sedi gledajući pravo preda se. „Ne znam zašto moraš ovo da radiš“, kazala je tiho, stisnutih usana. „Toliko si toga uradila u životu. Putovala si, studirala, podigla dete... Zašto želiš da se podsećaš na ono što je bilo nekada davno?“

Nije očekivala odgovor pa joj nisam ni odgovorila. Najednom je uzdahnula, iskočila iz kola i izvadila moj štap iz prtljažnika. Bez reči mi je pomogla da izađem.

Čekala nas je jedna mlada žena. Tanana devojka s veoma dugom plavom kosom koja joj je, ravna, padala niz leđa, a spreda bila ošišana u guste šiške. Bila bi od onih devojaka koje nazivamo „običnim“ da nije bila blagoslovena predivnim tamnim očima. Te oči su bile za portret u ulju, okrugle, duboke i izražajne, raskošne, kao naslikane vlažnom bojom.

Pritrčala nam je smešeći se i uzela me podruku od Rut. „Gospođo Bredli, tako sam srećna što ste uspeli da dodete. Ja sam Ursula.“

„Grejs“, kazala sam ja, pre nego što bi Rut mogla da insistira na „doktorci“. „Ja se zovem Grejs.“

„Grejs.“ Ursula se široko osmehnula. „Ne mogu vam opisati koliko sam se uzбудila kad sam dobila vaše pismo.“ Govorila je sa engleskim akcentom, što me je iznenadilo posle pisma sa američkom adresom. Okrenula se prema Rut. „Hvala vam što ste danas igrali ulogu vozača.“

Osetila sam kako se Rut pored mene ukočila. „Teško da sam mogla pustiti mamu da dođe autobusom, zar ne?“

Ursula se nasmejala, a meni je bilo drago što su mladi spremni da neprimerenost pročitaju kao ironiju. „Dakle, uđite, napolju je ledeno. Izvinite što je ludnica i jurnjava. Počinjemo sa snimanjem sledeće nedelje i totalno smo pomahnitali da sve spremimo. Nadala sam se da ćete se upoznati s našom dizajnerkom seta, ali morala je da ode u London po neke tkanine. Možda ćete i dalje biti ovde kad se vrati... Pažljivo kroz vrata, tu je mali prag.“

Rut i ona su me energično uvele u foaje pa povele polumračnim hodnikom koji je imao nizove vrata sa obe strane. Neka su bila odškrinuta pa sam zavirila unutra, uhvatila prizore nejasnih tamnih prilika pred sjajnim kompjuterskim monitorima. Ništa od toga nije ličilo na onaj drugi filmski set, na kojem sam bila sa Emelin pre mnogo godina.

„Evo nas“, kazala je Ursula kad smo stigli do poslednjih vrata. „Izvolite unutra, a ja ću nam doneti po šolju čaja.“ Gurnula je vrata i otvorila ih, a ja sam prešla preko praga, u svoju prošlost.

* * *

Bio je to salon Rivertona. Čak su i tapete bile iste. Bordo „plamene lale“ u stilu art nuvoa, nove kao kad su tapetari bili došli iz Londona. Kožna česterfild sofa stajala je na sredini, ispred kamina, zastrta prostirkama od indijske svile baš poput onih što ih je Hanin i Emelinin deda, lord Ešberi, doneo iz inostranstva kad je bio mlad oficir. Brodski časovnik je bio tamo gde je uvek stajao, na polici iznad kamina, pored svećnjaka voterford. Neko se mnogo potrudio da sve namesti kako treba, ali scena je, svakim otkucajem časovnika, objavljivala da je lažna. Čak i sad, nekih osamdeset godina kasnije, sećam se zvuka sata u salonu. Onoga kako je tiho ali uporno označavao prolaženje vremena: strpljiv, siguran, hladan – kao da je nekako znao, čak i tada, da vreme nije prijatelj onima koji su živeli u toj kući.

Rut me je otpratila do sofe i smestila me na njen ugao. Bila sam svesna meteža i užurbanih aktivnosti iza sebe, ljudi koji su dovlačili ogromne reflektore s nogama kao kod insekata, nekog ko se, negde, smeje.

Setila sam se onoga kad sam poslednji put bila u tom salonu – u pravom, ne u ovoj fasadi – onoga dana kad sam znala da odlazim iz Rivertona i da se nikada neću vratiti.

Tedi je bio taj kome sam kazala. Nije mu bilo drago, ali do tada je bio izgubio autoritet koji je nekada imao, događaji su mu ga izbili iz ruku. Bio je bled i nekako nejasno ličio na kapetana čiji brod tone, ali on je nemoćan da to spreči. Zatražio je od mene da ostanem, molio me. Iz lojalnosti prema Hani, rekao je, ako ne prema njemu. I umalo nisam ostala. Umalo.

Rut me je munula. „Mama? Ursula ti se obraća.“

„Izvinite, nisam čula.“

„Mama je pomalo gluva“, rekla je Rut. „U njenim godinama se to može i očekivati. Pokušavam da je odvedem na proveru sluha, ali ume da bude prilično tvrdoglava.“

Tvrdoglavost priznajem. Ali nisam gluva i ne volim kad ljudi pretpostavljaju da jesam – vid mi je slab bez naočara, lako se umaram, nije mi preostao nijedan moj zub i opstajem na koktelu pilula, ali mogu da čujem kao i uvek. Samo što sam, s godinama, naučila da slušam samo ono što želim da čujem.

„Upravo sam rekla, gospođo Bredli... Grejs, da je sigurno neobičan osećaj vratiti se. Pa, barem unekoliko. Mora da je to pobudilo sve moguće uspomene?“

„Da.“ Nakašljala sam se. „Da, jeste.“

„Mnogo mi je drago“, kazala je Ursula, smešeći se. „Smatraču to znakom da smo dobro rekonstruisali.“

„O da.“

„Da li vam nešto izgleda kao da nije dobro? Jesmo li nešto zaboravili?“

Ponovo sam prešla pogledom po setu. Besprekorno do u detalje, sve do grbova pored vrata, od kojih je srednji imao škotski čičak, isti kao onaj ugraviran na mom medaljonu.

Pa ipak, nešto je *zaista* nedostajalo. Uprkos preciznosti, set je bio neobično lišen atmosfere. Kao eksponat u muzeju: zanimljiv ali beživotan.

To je, naravno, bilo razumljivo. Mada su hiljadu devetsto dvadesete i dalje bile žive u mom pamćenju, za filmske dizajnerke su to bili „davni dani“. Istorijski seting za čiju je repliku potrebno isto toliko istraživanja i napregnute pažnje, usmerene na detalje, kao i za ponovno kreiranje srednjovekovnog zamka.

Osećala sam da me Ursula gleda i zainteresovano čeka moju presudu.

„Savršeno je“, kazala sam konačno. „Sve je na svom mestu.“

A onda je rekla nešto što me je prenulo. „Izuzev porodice.“

„Da“, odgovorila sam. „Izuzev porodice.“ Trepnula sam i za trenutak sam mogla da ih vidim: Emelin izvaljenu na sofi, svu od nogu i trepavica, Hanu kako se mršti nad nekom knjigom iz biblioteke, Tedija kako korača tamo-amo po besarabijskom tepihu...

„Čini mi se da je Emelin bila veoma zabavna“, kazala je Ursula.

„Da.“

„O njoj je bilo lako istraživati – njeno ime se nalazi u gotovo svim trač-rubrikama štampanim u to vreme. Da ne pominjem pisma i dnevnike polovine poželjnih neženja tog vremena!“

Klimnula sam glavom. „Uvek je bila popularna.“

Ursula me je pogledala ispod šišaka. „Dočarati Hanin karakter nije bilo tako lako.“

Nakašljala sam se. „Nije?“

„Ona je tajanstvenija. Nije reč o tome da je nisu pominjali u novinama: jesu. I ona je imala mnogo obožavalaca. Samo izgleda da je nije poznavalo mnogo ljudi. Divili su joj se, čak je i obožavali sa strahopoštovanjem, ali nisu je zaista *poznavali*.“

Setila sam se Hane. Lepe, pametne, čežnjive Hane. „Ona je bila složena ličnost.“

„Da“, kazala je Ursula, „takav utisak sam i ja stekla.“

A onda se oglasila Rut, koja je slušala: „Jedna od njih se udala za Amerikanca, zar ne?“

Pogledala sam je, iznenađena. Ona se oduvek izrazito trudila da *ne* zna ništa o Hartfordovima.

Pogledala me je u oči. „Malo sam čitala.“

Kako je to bilo tipično za Rut, da se pripremi za našu posetu bez obzira na to koliko prezire temu.

Rut je ponovo obratila pažnju na Ursulu i progovorila oprezno, u strahu da ne pogreši. „Mislim da se udala posle rata. Koja je to bila od njih dve?“

„Hana.“ Eto. Uradila sam to. Izgovorila sam naglas njeno ime.

„A druga sestra?“ nastavila je Rut. „Emelin. Da li se ona ikada udala?“

„Nije“, odgovorila sam. „Ona je bila verena.“

„I to nekoliko puta“, kazala je Ursula, smešeći se. „Izgleda da nije mogla naterati sebe da se skrasi s jednim muškarcem.“

Oh, ali jeste. Na kraju jeste.

„Pretpostavljam da nikad nećemo tačno znati šta se desilo te noći.“ To je rekla Ursula.

„Da.“ Moja umorna stopala počela su da se bune protiv kožnih cipela. Biće otekle te noći i Silvija će uzviknuti, a onda će insistirati da ih potopim u vodu. „Pretpostavljam da nećemo.“

Rut se uspravila na mestu gde je sedela. „Ali valjda *vi* znate šta se desilo, gospođice Rajan. Najzad, vi snimate film o tome.“

„Svakako“, odvrtila je Ursula, „znam osnove priče. Moja prabaka je bila u Rivertonu te noći – bila je u srodstvu sa sestrama preko braka – i to je postalo neka vrsta porodične legende. Moja prabaka je ispričala mojoj baki, a moja baka je ispričala mojoj mami, a mama meni. I to nekoliko puta: na mene je to ostavilo ogroman utisak. Oduvek sam znala da ću o tome jednoga dana snimiti film.“ Nasmešila se i slegla ramenima. „Ali u istoriji uvek ima malih rupa, zar ne? Imam mnoštvo fascikli s dokumentima do kojih sam došla istraživanjem, ali sve je to iz druge ruke. Prilično cenzurisano, podozrevam. Nažalost, dvoje ljudi koji su prisustvovali samoubistvu umrli su pre mnogo godina.“

„Moram reći kako mi se čini da je to prilično morbidna tema za film“, kazala je Rut.

„O ne, fascinantno je“, odvrtila je Ursula. „Zvezda u usponu engleske pesničke scene ubija se pored mračnog jezera uoči velike, značajne zabave visokog društva. Jedini svedoci su mu bile dve lepe sestre koje nikada nisu govorile o tome. Jedna mu je bila verenica, a za drugu se govorkalo da mu je ljubavnica. Užasno je romantično.“

Čvor u mom stomaku malo je popustio. Dakle, njihova tajna je još uvek bezbedna. Ona ne zna istinu. Zapitala sam se zašto sam uopšte pretpostavila da zna. I zapitala sam se zbog kakve je neosnovane lojalnosti mene uopšte briga za to. Zašto mi je, posle toliko godina, i dalje važno šta ljudi misle.

Ali i to sam znala. Rođena sam za to. Tako mi je rekao gospodin Hamilton onoga dana kad sam otišla, dok sam stajala

na gornjem stepeniku ulaza za poslugu, s kožnom torbom u koju sam spakovala ono nekoliko stvari koje sam posedovala, i dok je gospođa Taunsend plakala u kuhinji. Rekao mi je da mi je to u krvi, baš kao što je bilo mojoj majci i njenim roditeljima pre nje, da sam luda što odlazim, što odbacujem dobro mesto u dobroj porodici. Osuđivao je opšti gubitak lojalnosti i ponosa u engleskom narodu, i kleo se da neće dozvoliti da se to infiltrira i u Riverton. Da se nismo borili u ratu i pobedili samo da bismo izgubili svoje običaje.

Tada sam ga sažaljevala: bio je tako rigidan, tako siguran da, napuštajući službu, krećem putem finansijske i moralne propasti. Tek mnogo kasnije sam počela da shvatam koliko se sigurno plašio. Koliko su mu neumoljivo morale izgledati brze društvene promene što su se kovitlale oko njega i bile mu za petama. Koliko je očajnički žudeo za tim da zadrži stare običaje i sve ono što je nekad bilo sigurno.

Ali bio je u pravu. Ne potpuno, ne u pogledu propasti – ni moje imovinsko stanje ni moj moral nisu se pogoršali odlaskom iz Rivertona – ali deo mene nikad nije otišao iz te kuće. To jest, bolje rečeno, deo te kuće nikad nije otišao iz mene. Godinama posle toga bio je dovoljan miris pčelinjeg voska marke stabins, ili zvuk pucketanja šljunka pod automobilskim gumama, ili određenog zvona, pa da ponovo budem ona četrnaestogodišnja devojčica što, umorna posle celodnevnog rada, pijucka kakao pored vatre u sobi za poslugu, dok gospodin Hamilton glasno čita odabrane odeljke iz *Tajmsa* (koje smatra pogodnim za naše povodljive uši), Nensi se mršti zbog neke Alfredove primedbe kojoj je nedostajalo poštovanja, a gospođa Taunsend tiho hrče u stolici za ljuljanje, s pletivom položenim na svoje veliko krilo...

„Evo, izvolite“, kazala je Ursula. „Hvala, Toni.“

Pored mene se pojavio mladić koji je držao improvizovani poslužavnik s različitim šoljama i teglom od džema punom šećera. Spustio ga je na stočić i Ursula nam je podelila šolje. Rut mi je dodala jednu.

„Šta je bilo, mama?“ Izvadila je maramicu i prinela je mome licu. „Nije ti dobro?“

Tad sam osetila da su mi obrazi vlažni.

Miris čaja je to izazvao. I što sam se nalazila tamo, u toj sobi, sedela na čestefildu. Teret dalekih uspomena. Odavno čuvanih tajni. Sudar prošlosti i sadašnjosti.

„Grejs? Da vam donesem nešto?“ Bila je to Ursula. „Hoćete li da smanjimo grejanje?“

„Moraću da je vratim kući.“ Ponovo Rut. „Znala sam da ovo nije dobra zamisao. Ovo je previše za nju.“

Da, htela sam da idem kući. Da budem kod kuće. Osetila sam kako me podižu, neko mi je gurnuo štap u ruku. Oko mene su se kovitlali glasovi.

„Žao mi je“, kazala sam nikome posebno. „Samo sam tako umorna.“ Tako umorna. Tako odavno.

Stopala su me bolela: bunila su se protiv svog zatvora. Neko me je pridržao, možda Ursula. Hladan vetar je ošamario moje vlažne obraze.

A onda sam bila u Rutinim kolima, pored nas su jurile kuće, drveće i saobraćajni znaci.

„Ne brini, mama, sad je sve gotovo“, kazala je Rut. „Ja sam kriva. Nije trebalo da pristanem da te povezem.“

Spustila sam ruku na njenu nadlakticu, osetila da je napeta.

„Trebalo je da verujem svojim instinktima“, kazala je. „Baš glupo od mene.“

Sklopila sam oči. Oslušnula zujanje grejanja, puls brisača po vetrobranu, brujanje saobraćaja.

„Eto tako, moraš malo da se odmoriš“, kazala je Rut. „Ideš kući. Ne moraš se više nikad vratiti tamo.“

Nasmešila sam se i osetila kako se udaljavam.

Prekasno je, kod kuće sam. Vratila sam se.

Dečja soba

Vreme je od jutros blago, nagoveštava proleće, a ja sedim da govodenoj stolici u bašti, ispod bresta. Dobro je za mene da malo budem na svežem vazduhu (tako kaže Silvija), pa tako sedim, igram se žmurke sa stidljivim zimskim suncem, obrazi su mi hladni i mlitavi kao dve breskve predugo ostavljene u frižideru.

Razmišljam o onom danu kad sam počela u Rivertonu. Jasno ga vidim. Godine u međuvremenu skupile su se kao mala ručna harmonika koncertina i jun je hiljadu devetsto četrnaeste. Ponovo imam četrnaest godina: naivna, nezgrapna, prestrašena, idem iza Nensi, sprat za spratom, niz za nizom izribanih stepenica od brestovine.

Njena suknja efikasno švička sa svakim sledećim stepenikom, svako *švić* me optužuje da sam neiskusna. Jedva se penjem iza nje, ručka kofera mi se useca u prste. Nensi mi se izgubila iz vidnog polja kad je skrenula na novi niz stepenica, pa se oslanjam na švićkanje kao na orijentir...

Kad je stigla na poslednji sprat, Nensi je nastavila mračnim hodnikom s niskom tavanicom i konačno se zaustavila, s urednim kuckanjem peta, kod jednih malih vrata. Okrenula se i namrštila kad je videla da se teturam za njom, pogleda prodornog i crnog kao što joj je bila i kosa.

„Šta je to s tobom?“, kazala je, odsečnim engleskim akcentom, nesposobna da sakrije irske samoglasnike. „Nisam znala da si spora. Gospođa Taunsend nije rekla ništa o tome, sigurna sam.“

„Nisam spora. To je samo zbog kofera. Težak je.“

„E pa stvarno“, rekla je ona na to. „Još nisam videla da se oko toga diže prašina. Ne znam kakva ćeš to služavka biti kad ne možeš da nosiš kofer odeće a da ga ne vučeš. Nadaj se da te gospodin Hamilton neće videti da tako vučeš čistač tepiha, kao vreću brašna.“

Otvorila je vrata i gurnula ih. Soba je bila mala i gola, i mirisala je, bez sumnje, na krompire. Ali jedna njena polovina – gvozdeni krevet, komoda i stolica – biće moja.

„Eto. Ono je tvoja strana“, kazala je pokazavši glavom ka naspornom krevetu. „Ja sam sa ove strane i bila bih ti zahvalna da ništa ne diraš.“ Prešla je prstima po svojoj komodi, pored raspeća, Biblije i četke za kosu. „Dugi prsti se ovde ne praštaju. A sad raspakuj svoje stvari, obuci uniformu i siđi u prizemlje da se prihvatiš svojih dužnosti. Upamti: nema besposličjenja i, za ime boga, nikako ne izlazi iz prostorija za poslugu. Danas je ručak u podne jer stižu gospodarevi unuci, a već kasnimo sa spremanjem soba. Samo mi još treba i da pazim na tebe. Nadam se da nisi sklona besposličjenju.“

„Nisam, Nensi“, odgovorila sam, i dalje uvređena zbog nagoveštaja da bih mogla biti kradljivica.

„Pa“, rekla je, „videćemo.“ Odmahnula je glavom. „Ne znam. Rekla sam im da mi treba nova devojka, a šta su mi poslali? Neiskusnu, bez preporuka i, po svemu sudeći, sklonu besposličjenju.“

„Nisam...“

„Mah“, odvrtila je i trupnula uskim stopalom o pod. „Gospođa Taunsend kaže da ti je majka bila brza i sposobna, i da iver ne pada daleko od klade. Mogu samo da kažem da ti je bolje da se nadaš da je zaista tako. Gospodarica ne trpi besposličjenje kod takvih kao što si ti, a ne trpim ni ja.“ I to rekavši, zabacivši

glavu s neodobravanjem, okrenula se na peti i ostavila me samu u polumračnom sobičku na vrhu kuće. *Švić... Švić... Švić...*

Zadržala sam dah, osluškujući.

Konačno sama sa uzdasima kuće, prišla sam na vrhovima prstiju vratima i zatvorila ih, pa se okrenula da osmotrim svoj novi dom.

Nije bilo mnogo toga da se vidi. Prešla sam rukom po podnožju kreveta, sagla glavu na mestu gde se tavanica spušta ukoso, prateći liniju krova. Preko jednog kraja madraca nalazilo se sivo ćebe, veštom rukom okrppljeno na uglovima. Na zidu je visila mala, uokvirena slika, jedini nagoveštaj ukrasa u sobi: neka primitivna scena iz lova, probodeni jelen, krv što curi iz njegovog ranjenog boka. Brzo sam odvrtila pogled od umirujuće životinje.

Pažljivo, tiho, sela sam pazeći da ne izgužvam posteljni čaršav. Zacvileli su federi ležaja pa sam skočila, kao prekorena, i obraze mi je oblilo rumenilo.

Uzani prozor bacao je zrak prašnjave svetlosti u sobu. Kleknula sam na stolicu i pogledala napolje.

Soba je bila na zadnjoj strani kuće i veoma visoko. Mogla sam da vidim ceo ružičnjak, pa preko rešetaka sve do južne fontane. Znala sam da je iza toga jezero, a na njegovoj drugoj strani selo i seoska kućica u kojoj sam provela prvih četrnaest godina života. Zamislila sam majku kako sedi pored kuhinjskog prozora, gde je svetlo najbolje, pogrbljena nad odećom koju krpi.

Zapitala sam se kako joj je samoj. Majci se u poslednje vreme stanje bilo pogoršalo. Čula bih je kako noću ječi u krevetu dok je bole leđa. Ponekad su joj prsti ujutru bivali tako ukočeni da je morala da ih potapa u toplu vodu, pa sam joj ih i ja trljala, pa je tek onda mogla da uzme kalem konca iz svoje korpe za šivenje. Gospođa Rodžers iz sela pristala je da svrati preko dana, a torbar je prolazio dvaput nedeljno, ali opet, mnogo je ostajala sama. Bile su male šanse da bez mene održi tempo krpjenja.

Šta će onda za novac? Moja skromna plata će biti od pomoći, ali verovatno bi bilo bolje da sam ostala s njom.

A ipak, ona je zahtevala da se prijavim na taj posao. Odbijala je da čuje moje argumente protiv te ideje. Samo je odmahivala glavom i opominjala me da ona bolje zna. Čula je da traže devojkicu i bila sigurna da sam ja baš ono što im treba. A ni reči o tome zašto tako misli. Tipično za majku i njene tajne.

„Nije daleko“, kazala je. „Možeš dolaziti kući da mi pomogneš kad budeš imala slobodne dane.“ Mora da mi je lice odavalo nesigurnost i strah, jer je pružila ruku i dodirnula me po obrazu. Bio je to gest na kakve nisam navikla i kakav nisam očekivala. Trgla sam se, iznenađena dodirom njene grube ruke, iglom izbodениh vrhova prstiju. „De, de, devojčice. Zнала si da će doći vreme kad ćeš morati da tražiš posao. Tako je najbolje: dobra prilika. Videćeš. Nema mnogo mesta gde bi uzeli tako mladu devojkicu. Lord Ešberi i ledi Vajolet nisu loši ljudi. A gospodin Hamilton možda izgleda strog, ali je pravedan. Gospođa Taunsend takođe. Budi marljiva, radi kako ti se kaže i nećeš imati problema.“ Onda me je uštinula za obraz drhtavim prstima. „I, Grejsi... Nemoj da zaboraviš gde ti je mesto. Mnoge mlade devojkice su se tako uvalile u nevolju.“

Obećala sam joj da ću se ponašati onako kako me je uputila pa sam se sledeće subote popela uzbrdo, do velelepne vlastelinske kuće, obučena u nedeljnu odeću, da sa mnom razgovara ledi Vajolet.

Kazala mi je da je to malo i mirno domaćinstvo, da su tu samo ona i njen muž lord Ešberi, koji je uglavnom zauzet imanjem i svojim klubovima. Njihova dva sina, major Džonatan i gospodin Frederik, odrasli su i žive u svojim kućama, svaki sa svojom porodicom, mada povremeno dolaze u posetu i sigurno ću ih videti ako budem vredno radila pa me zadrže. Pošto u Rivertonu žive samo njih dvoje – rekla je – nemaju kućedomaćicu, pa vođenje domaćinstva prepuštaju sposobnim rukama gospodina Hamiltona, i uz njega gospođi Taunsend, kuvarici,

koja je zadužena za kuhinjske račune. Ako njih dvoje budu zadovoljni mnome, to će biti dovoljna preporuka da me zadrže.

Onda je zastala i pogledala me pažljivije, zbog čega sam se osećala kao uhvaćena u zamku, kao miš u staklenoj tegli. Odmah sam postala svesna poruba svoje haljine, osakaćenog brojnim ponovljenim pokušajima da dužinu haljine prilagode mojoj visini, male zakrpe na čarapi koja je, od trljanja o cipelu, postajala sve tanja, svog predugačkog vrata i prevelikih ušiju.

Onda je trepnula i nasmešila se: uzdržanim osmehom od kojeg su joj oči postali ledeni polumeseci. „Pa, deluješ čisto, a gospodin Hamilton mi kaže da umeš da šiješ.“ Ustala je kad sam klimnula glavom, i pošla dalje od mene, prema pisaćem stolu, ovlaš dodirujući rukom vrh naslona kanabeta. „Kako ti je majka?“, upitala je bez okretanja. „Znaš li da je i ona ovde služila?“ Ja sam joj dogovorila da znam, da je majka dobro, i zahvalila na pitanju.

Sigurno sam rekla ono što treba jer mi je odmah nakon toga ponudila petnaest funti godišnje, kazala mi da mogu da počnem narednog dana i pozvonila Nensi da dođe po mene.

Odmakla sam lice od prozora, izbrisala sa stakla paru od svoga daha i sišla sa stolice.

Kofer je ležao tamo gde sam ga spustila, pored Nensinog kreveta, pa sam ga odvukla do komode koja je meni dodeljena. Trudila sam se da ne gledam jelena koji krvari, zamrznutog u trenutku poslednjeg užasa, dok sam stavljala odeću u gornju fioku: dve suknje, dve bluze i par crnih čarapa koje me je majka naterala da okrpim kako bih u njima pregurala predstojeću zimu. A onda, okrznuvši pogledom vrata i dok mi je srce kucalo brže, izvadila sam svoj tajni paket.

Bila su ukupno tri toma. Zelene korice presavijenih uglova, sa izbledelim slovima u zlatotisku. Gurnula sam ih sasvim pozadi u najnižu fioku i prekrila ih šalom, vodeći računa o tome da ih potpuno prekrije i da budu sasvim skriveni. Gospodin Hamilton

je bio jasan. Sveta Biblija je prihvatljiva, ali svaki drugi materijal za čitanje sem nje smatran je verovatno štetnim i morao se priložiti na odobrenje, inače bi se rizikovala zaplena. Ja nisam bila buntovnica – tada sam zaista imala jako osećanje dužnosti – ali da živim bez Holmsa i Votsona bilo mi je nezamislivo.

Gurnula sam kofer pod krevet.

Uniforma je bila okačena na vratima – crna haljina, bela kecelja, kapa ukrašena karnerićem – pa sam je obukla i pritom se osećala kao dete koje je otkrilo majčin ormar. Haljina mi je bila kruta pod prstima, a okovratnik me je grebao po vratu, odavno ukrojen po meri nekog šireg od mene. Dok sam vezivala kecelju, od nje odleprša sićušan beli moljac, u potrazi za skrovitim mestom visoko gore, u gredama, a ja sam poželela da mogu da mu se pridružim.

Kapa je bila od belog pamuka, uširkana tako da prednji deo stoji uspravno, pa sam se pogledala u ogledalo iznad Nensine komode, da se uverim da stoji pravo, i zagladila svoju svetlu kosu preko ušiju onako kako mi je majka pokazala. Devojka u ogledalu mi je nakratko uhvatila pogled, a ja sam pomislila kako ima ozbiljno lice. Bilo je to jezovito osećanje, ona retka prilika kad spaziš sebe nespremnu. U onom trenutku kad ne misliš, kad nema ničeg izveštačenog, kad zaboraviš da zavara-vaš čak i samu sebe.

Silvija mi je donela šolju toplog čaja i komad kolača od limuna. Sela je pored mene na gvozdenu klupu i bacivši pogled ka prozorima uprave, izvadila paklo cigareta. (Neobično kako se moja navodna potreba za svežim vazduhom izgleda uvek podudara s njenom potrebom da u potaji popuši cigaretu.) Ponudila mi je jednu. Odbila sam, kao i uvek, a ona je rekla, kao i uvek: „Možda je tako i najbolje u vašim godinama. Ja ću da popušim za vas, važi?“

Silvija danas lepo izgleda – uradila je nešto s kosom – pa joj to i kažem. Ona klima glavom, izbacuje dim i zabacuje glavu, a preko ramena joj je prebačen dugačak konjski rep.

„Išla sam da mi stave nadogradnju“, kaže. „Još odavno to želim, pa sam pomislila: 'Devojko, život je prekratak da ne budeš glamurozna.' Izgleda kao prava, zar ne?“

Malo kasnim sa odgovorom, što ona prihvata kao znak odobravanja.

„To je zato što i jeste prava. Prava kosa, kakvu koriste slavne ličnosti. Evo. Opipajte.“

„Gospode“, kažem milujući grubi konjski rep, „pravu kosu“.

„Danas mogu da urade sve što hoćeš.“ Mahnula je cigaretom i ja sam primetila vlažni purpurni prsten koji su na njoj ostavila njene usne. „Naravno, moraš da platiš. Srećom, imala sam nešto ostavljeno na stranu, za crne dane.“

Osmehnula se, sinula kao zrela šljiva, i ja sam uhvatila *raison d'être* za tu inovaciju. I zaista, izvadila je iz džepa bluze fotografiju.

„Entoni“, kazala je široko se osmehujući.

Namerno upadljivo, stavila sam naočari i osmotrila sliku muškarca s prosedim brkovima, u kasnoj srednjoj životnoj dobi. „Lepo izgleda.“

„Oh, Grejs“, kazala je ona i srećno uzdahnula. „Tako je. Samo smo nekoliko puta izašli na čaj, ali imam veoma dobar osećaj u vezi s njim. Znaš, on je pravi džentlmen. Ne kao neki zgubidani pre njega. On mi otvara vrata, donosi mi cveće, izmiče stolicu da sednem, kad izađemo. Pravi staromodni džentlmen.“

Shvatila sam da je ta poslednja rečenica dodata radi mene. Pretpostavlja da starije ljude mora da impresionira staromodno. „A čime se bavi?“, kažem.

„Nastavnik je u lokalnoj osnovnoj školi. Predaje istoriju i engleski. Užasno je pametan. I stalo mu je do zajednice; radi volonterski u mesnom istorijskom društvu. Kaže da mu je to

hobi, sve one leđi i lordovi i vojvode i vojvotkinje. Zna sve moguće o onoj tvojoj porodici, onoj što je živela u velikoj kući na brdu...“ Začutala je i zaškiljala ka prozoru kancelarije uprave, a onda zakolotala očima. „O bože. Eno sestre Račet. Treba da sam u obilasku i da delim čaj. Sigurno se Barti Sinkler ponovo žalio. Ako mene pitate, učinio bi sebi uslugu kad bi tu i tamo preskočio biskvit.“ Ugasila je cigaretu i ubacila opušak u kutiju od šibica. „Ah, dobro, nema odmora za grešne. Da vam donesem nešto, draga, pre nego krenem kod ostalih? Niste ni dirnuli čaj.“

Uverila sam je da mi ništa ne treba pa je požurila preko travnjaka dok su joj se kukovi i konjski rep usklađeno ljuljali.

Lepo je kad se neko o tebi brine, kad ti neko donese čaj. Volim da mislim da sam zaslužila taj mali luksuz. Sam bog zna da sam dovoljno puta ja bila ta koja je donosila čaj drugima. Ponekad se zabavljam tako što zamišljam kako bi Silvija prošla da je služila u Rivertonu. Za nju nije ćutljiva, ponizna poslušnost kućne posluge. Ona suviše blefira, ne bi uzmakla pred čestim tvrdnjama gde joj je „mesto“ i dobronamernim uputstvima da smanji očekivanja. Ne, Nensi ne bi smatrala Silviju tako pokornom učenicom kao što sam ja bila.

Znam da to poređenje nije baš fer. Stoleće nas je ostavilo s modricama i ožiljcima. Danas čak i mladi i privilegovani nose svoj cinizam kao bedž, pogled im je prazan, a um pun stvari koje nisu želeli da znaju.

To je jedan od razloga zbog kojih nikad nisam govorila o Hartfordovima i Robiju Hanteru, i o onome što se desilo među njima. Jer bilo je prilika kad sam pomišljala da sve ispričam, da se rasteretim. Da ispričam Rut. Ili radije Markusu. Ali nekako, znala sam i pre početka da neću biti u stanju da ih navedem da razumeju. Da razumeju kako se završilo tako. Zašto se završilo tako kako se završilo. Da ih navedem da vide koliko se svet promenio.

Naravno, znaci progresa su već tad bili pred nama. Prvi rat – Veliki rat – promenio je sve, i one gore i one dole. Kako

smo samo šokirani bili kad je počela da dolazi nova posluža (i obično da odlazi) posle rata, puna ideja o minimalnim dnevnicama i slobodnim danima. Pre toga je svet izgledao nekako apsolutan, a razlike jednostavne i prirodne.

Mog prvog jutra u Rivertonu gospodin Hamilton me je pozvao u svoju ostavu, duboko u odajama za poslužu, gde je, pognut, peglao primerak *Tajmsa*. Uspravio se i popravio svoje fine, okrugle naočari na dugom, orlovskom nosu. Moje upućivanje u to kako „treba da se radi“ bilo je toliko važno da je gospođa Taunsend napravila pauzu u pripremi ručka – što je retko činila – da bi prisustvovala. Gospodin Hamilton je pomno osmotrio moju uniformu, a onda, izgleda zadovoljan, počeo je predavanje o razlici između nas i njih.

„Nikad ne zaboravi“, rekao je ozbiljno, „da zaista imaš sreće što si pozvana da služiš u velikaškoj kući kao što je ova. A uz to ide i odgovornost. Tvoje vladanje se u svemu direktno odražava na porodicu i moraš da im odaš počast: da čuvaš njihove tajne i da zaslužiš njihovo poverenje. Ne zaboravi da je gospodar uvek u pravu. Na njega i njegovu porodicu gledaj kao na uzor. Služi im ćuteći... revnosno... zahvalno. Znaćeš da si dobro obavila posao ako to prođe neprimećeno, da si *ti* uspešna onda kad si *ti* neprimećena.“ Podigao je pogled i zagledao se u prazan prostor iznad moje glave, a rumena koža mu se zajapurla od uzbuđenja. „I još nešto, Grejs. Upamti da ti oni čine čast time što ti dozvoljavaju da služiš u njihovoj kući.“

Mogu samo da zamislim šta bi Silvija rekla na ovo. Njoj se svakako ne bi obratili tako kao meni; ne bi osetila kako joj se lice grči od zahvalnosti i nekog nejasnog, neimenovanog uzbuđenja što je uzdignuta na jedan stepenik više u svetu.

Pomerila sam se na klupi i primetila da je ostavila fotografiju: ovaj novi čovek koji joj se udvara pričom o istoriji, i koji neguje kao hobi svoju naklonost prema aristokratiji. Znam taj tip. To su oni što prave albume sa isečcima iz novina i

---

fotografijama, što crtaju komplikovana porodična stabla o porodicama u koje nemaju pristupa.

Zvučim kao da sam puna prezira, ali nisam. Zanima me – čak me i kopka – kako to vreme briše stvarne živote i ostavlja samo nejasne otiske. Iščeznu krv i duh, a ostanu samo imena i datumi.

Opet sam sklopila oči. Sunce se pomerilo i sad su mi obrazi topli.

Ljudi iz Rivertona odavno su svi mrtvi. Dok je mene starost istrošila, oni ostaju večno mladi, večno lepi.

Eto ti ga sad. Postajem bolećiva i romantična. Jer nisu ni mladi ni lepi. Mrtvi su. Sahranjeni. Ništa su. Obične misli što lepšaju u uspomenama onih koji su ih nekada poznavali.

Ali naravno, oni što žive u uspomenama nikad nisu zaista umrli.

Kad sam prvi put videla Hanu, Emelin i njihovog brata Dejvida, diskutovali su o posledicama lepre na ljudskom licu. Tad su već bili u Rivertonu nedelju dana – dolazili su svakog leta – ali do tog trenutka samo bih povremeno uhvatila zvuk smeha, stopala u trku među škripavim kostima stare kuće.

Nensi je tvrdila da sam suviše neiskusna da bi mi se poverilo prisustvo u učtivom društvu – ma koliko bilo mlado i nezrelo – pa mi je poveravala samo one dužnosti koje su me udaljavale od posetilaca. Dok su ostale sluge pripremale kuću za dolazak odraslih gostiju na dve nedelje, ja sam bila zadužena za dečju sobu.

Već su, zapravo, bili prerasli dečju sobu – tako je kazala Nensi – i verovatno je uopšte neće koristiti, ali takva je tradicija i zato velika soba na drugom spratu, na kraju istočnog krila, mora biti provetrena i očišćena, i u njoj treba menjati cveće svakoga dana.

Mogu da opišem tu sobu, ali plašim se da nikakav opis ne bi dočarao neobičnu privlačnost koju je imala za mene. Bila je to velika, pravougaona i sumorna prostorija, i odisala je nekim bledilom zanemarenosti. Odavala je utisak napuštenosti, začaranosti kao u nekoj drevnoj bajci. Kao da je prokleta da sniva stogodišnji san. Vazduh je u njoj bio težak, zasićen i hladan i kao da je visio, okačen, a u lutkinoj kući pored kamina, trpezarijski sto je bio postavljen za zabavu na koju gosti nikad neće doći.

Zidovi su bili obloženi papirom koji je nekad možda imao plave i bele pruge, ali su ga vreme i vlaga pretvorili u mutnosiv, istačkan i mestimično oljušten. S jedne strane su visili okačeni prizori iz knjiga Hansa Kristijana Andersena: hrabri olovni vojnik, lepa devojka u crvenim cipelama, mala sirena što plače za svojom izgubljenom prošlošću. Soba je mirisala na buđ, na decu sablasti i odavno popadalu prašinu. Nekako nejasno, jedva živa.

Bili su tu i čađavi kamin i kožna fotelja s jedne strane, a na susednom zidu ogromni prozori s lukovima. Kad bih se popela na prozorsko sedište od tamnog drveta i pogledala kroz mala okna u olovnim okvirima, razabrala bih dvorište u kojem su dva bronzana lava na izlizanim postamentima držala stražu nadgledajući crkvenu portu imanja, dole u dolini.

Kraj prozora je počivao pohabani konjić za ljuljanje, sa sivim i belim pegama i dobrim crnim očima koje su izgledale kao da je zahvalan jer brišem prašinu s njega. A pored njega, u prećutnom zajedništvu, stajao je Rejverli. Crno-mrki pas lisičar koji je pripadao lordu Ešberiju kad je bio dečak i koji je uginuo pošto mu se noga zaglavila u lovačkoj zamci. Čovek koji ga je preparirao potrudio se da zakrpi štetu, ali nikakvo lepo prekrivanje nije moglo da sakrije ono što vreba unutra. Stekla sam običaj da pokrijem Rejverlija dok radim. Kad bih preko njega prebacila čaršav za nameštaj, mogla sam se pretvarati da i nije tu, da me ne gleda onim svojim mutnim, staklenim očima, s ranom što zjapi ispod zakrpe.

Ali uprkos svemu – Rejverliju, mirisu sporog raspadanja, tapetama koje se ljušte – dečja soba je postala moja omiljena prostorija. Iz dana u dan, kao što su i predvideli, nalazila sam je praznu, deca su bila zauzeta negde drugde na imanju. Počela sam da žurim sa svojim redovnim poslovima kako bih mogla da provedem sama nekoliko slobodnih minuta u toj sobi. Daleko od Nensinih neprekidnih ispravki, od sumornog neodobravanja gospodina Hamiltona, od bučnog drugarstva ostalih slugu koje me je navodilo na pomisao da još toliko toga moram da naučim. Tu bih prestala da zadržavam dah i počela sam da uzimam samoću kao nešto što se samo po sebi razume. Da mislim o njoj kao o svojoj sobi.

A onda, tu su bile i knjige, toliko mnogo knjiga, više nego što sam ikada videla na jednom mestu: avanturističke, istorijske, knjige bajki, tiskale su se zajedno na velikim policama sa obe strane kamina. Jednom sam se usudila da izvadim jednu, izabranu bez nekog posebnog razloga osim lepog hrbata. Prešla sam rukom preko plesnive korice, otvorila je i pročitala pažljivo ispisano ime i prezime: *Timoti Hartford*. A onda sam okretala debele stranice, udisala plesnivu prašinu, prebačena u neki drugi prostor i neko drugo vreme.

Naučila sam da čitam u seoskoj školi i moja učiteljica gospođica Rubi obradovala se kad se susrela s tako, pretpostavljam, neobičnim interesovanjem kod svoje učenice, pa je počela da mi pozajmljuje knjige iz sopstvene zbirke: *Džejn Ejr*, *Frankenštajna*, *Otrantski dvorac*. Kad bih vratila knjigu, diskutovale smo o omiljenim delovima. Gospođica Rubi je predložila da bih i ja možda mogla da postanem učiteljica. Majka nije nimalo bila zadovoljna time kad sam joj rekla. Kazala je kako je to vrlo lepo od gospođice Rubi što mi usađuje u glavu velike ideje, ali ideje ne donose hleb i maslac na sto. Nedugo potom poslala me je uzbrdo, u Riverton, kod Nensi i gospodina Hamiltona, i u tu dečju sobu...

I dečja soba je neko vreme bila moja soba, knjige su bile moje knjige.

Međutim, jednoga dana se navukla magla i padala je kiša. Dok sam žurila hodnikom, već obuzeta mišlju o ilustrovanoj dečjoj enciklopediji koju sam otkrila prethodnog dana, stala sam kao ukopana. Iznutra su se čuli glasovi.

Kazala sam sebi da je to samo vetar, da donosi glasove odnekud drugde iz kuće. Da je obmana. Ali kad sam odškrinula vrata i zavirila unutra, prenerazila sam se. Nekog je bilo tamo. Mladi ljudi koji su se savršeno uklapali u tu čarobnu prostoriju.

I odmah je, bez nekog znaka ili ceremonije, prestala da bude moja. Stajala sam sleđena od nesigurnosti, ne znajući je li prikladno da nastavim sa svojim poslom ili treba da se vratim kasnije. Provirila sam ponovo, bojažljiva zbog njihovog smeha. Zbog njihovih samouverenih, punih glasova. Zbog njihove sjajne kose i još sjajnijih mašni.

Cveće je odlučilo umesto mene. Venulo je u vazi na polici iznad kamina. Lattice su popadale preko noći, i sad su ležale razasute, kao prekor. Nisam mogla da rizikujem da ih Nensi vidi; bila je vrlo jasna u pogledu mojih dužnosti. Postarala se da shvatim kako će moja majka saznati ako budem obmanjivala nadređene.

Setivši se instrukcija gospodina Hamiltona, stegla sam četku i metlu uz grudi i na vrhovima prstiju se prikrala kaminu, usredsređena na to da budem nevidljiva. Nisam morala da brinem. Oni su bili naviknuti da dele svoj dom s vojskom nevidljivih. Ignorivali su me dok sam se ja pretvarala da ignorišem njih.

Dve devojčice i dečak: najmlađa je imala oko deset godina, najstariji još nije imao sedamnaest. Sve troje su imali specifičnu boju Ešberijevih – zlatnu kosu i oči prefinjene plave boje cejlonskih safira – nasleđenu od majke lorda Ešberija, Dankinje koja se (po Nensinim rečima) udala iz ljubavi pa su je razbaštinili i nisu joj dali miraz. (Ali ona je bila ta koja se poslednja smejala – tako je rekla Nensi – kad je preminuo brat njenog muža, pa je ona postala leđi Ešberi Britanskog carstva.)

Viša devojčica stajala je nasred sobe i mahala svežnjem papira u ruci dok je objašnjavala najsitnije detalje leprozne